

Авдєєва Г. К.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
старший науковий співробітник

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ОСІБ НА ЗБИРАННЯ ТА ПОДАННЯ ДОКАЗІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

Право на справедливий суд є однією з основних цінностей демократичного суспільства [1]. У ч. 3 ст. 129 Конституції України до основних засад судочинства віднесено змагальність сторін і свободу в наданні ними суду своїх доказів. «Збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження» (ст. 93 КПК України). Одним із джерел доказів є висновки експертів, в яких містяться результати найбільш кваліфікованої форми використання спеціальних знань (ст. 84 КПК України). У кримінальному судочинстві «сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів» (ч. 2 ст. 22

КПК України) [2]. Тобто обидві сторони кримінального провадження мають рівні права на збір і подання доказової інформації. Однак на сьогодні сторони кримінального провадження не мають рівних процесуальних прав і можливостей щодо збирання доказів шляхом використання спеціальних знань.

В межах судової реформи в Україні у 2017 р. згідно з Законом № 2147–19 не лише адвокатів позбавили можливості самостійного залучення експерта, а й слідчих і прокурорів [3]. Нещодавно законом № 187-IX від 04.10.2019 [4] сторонам кримінального провадження повернуто право самостійно залучати експертів, однак це право обмежено монополією державних спеціалізованих експертних установ на проведення більшості судових експертиз та заборонаю приватним експертам проводити криміналістичні, судово-медичні і судово-психіатричні експертизи (ст. 7 закону України «Про судову експертизу»). Така заборона призвела до значного зростання рівня навантаження судових експертів державних спеціалізованих експертних установ та збільшення термінів проведення експертних досліджень за окремими видами експертних спеціальностей (1 рік і більше). Окрім того, в окремих державних експертних установах України взагалі відсутні експерти з дослідження комп'ютерної і телекомунікаційної техніки та програмних продуктів, що певною мірою ускладнює процес отримання доказової інформації в цифровому вигляді.

На практиці зазвичай слідчий або суд подають доручення на проведення експертизи не конкретному експерту, а в спеціалізовану експертну установу. Керівник такої установи без узгодження зі слідчим (судом) та сторонами кримінального провадження особисто призначає судового експерта, чим порушує права обвинуваченого (підсудного) на захист, а саме: останній при залученні експерта не має права заявити відвід експерту і просити про залучення експерта з числа вказаних ним осіб. Призначаючи експерта «на свій розсуд», керівник експертної установи перевищує свої повноваження, виконуючи функції суду з призначення експерта у справі. Він позбавляє суд можливості встановити факти, які свідчать про відсутність залежності експерта від обвинуваченого (потерпілого) та про відсутність підстав для його відводу відповідно до КПК України та ст. 11 Закону України «Про судову експертизу». Неприпустимим є й той факт, що інформація про судового експерта надається учасникам судочинства вже після закінчення експертного дослідження (при ознайомленні з висновком експерта), а не до його початку [5].

Заборона проведення судово-медичних експертиз недержавним експертним установам (ст. 7 закону України «Про судову експертизу») в окремих випадках унеможлиблює використання висновків судово-медичних експертиз як джерела доказів тому, що на сьогодні всі Бюро судово-медичних експертиз в Україні є об'єктами не державної, а комунальної власності. Через це в судовій практиці спостерігаються випадки, коли суди не визнають висновки судово-медичної експертизи як докази у кримінальних провадженнях, посилаючись на те, що експертні дослідження всупереч ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» були проведені не в державних експертних установах, а в установах, які є об'єктами комунальної власності.

Для забезпечення права на захист обвинуваченого та підсудного при призначенні та проведенні експертизи вони (сторона захисту) повинні мати право самостійно залучати експерта (в т. ч. приватного), заявляти відвід експерту і просити про призначення експерта з числа вказаних ними осіб.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод {Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97} [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 48. Ст. 436.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства: Закон України від 04.10.2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-20>
5. Узагальнення судової практики про застосування судами кримінально-процесуального законодавства при призначенні судових експертиз і використання їх висновків у кримінальному судочинстві : Постанова пленуму ВССУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.osmark.com.ua/узагальнення-вссу-судові-експертизи/>